

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Dopady střídavé péče na každodenní život dětí po
rozvodu**

Michaela Šofková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Dopady střídavé péče na každodenní život dětí po
rozvodu**

Michaela Šofková

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D. za její odborné vedení, a v neposlední řadě také za ochotu a cenné rady, které mi při zpracovávání této práce velmi pomohly.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	3
	2.1 Rozvod a porozvodová péče o děti v historii	3
	2.2 Rozvodovost v České republice	4
	2.3 Dopady rozvodu na dítě	5
	2.4 Rozhodování o porozvodové výchově dětí.....	7
	2.5 Definice střídavé péče	8
	2.6 Předpoklady pro svěření dítěte do střídavé péče.....	9
	2.7 Dopady střídavé péče na život dětí	10
3	METODOLOGICKÁ ČÁST	13
	3.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	13
	3.2 Výzkumný vzorek.....	13
	3.3 Techniky sběru dat	15
	3.4 Etické otázky	16
	3.5 Analýza dat.....	17
4	INTERPRETACE DAT	19
	4.1 Přání dítěte jako hlavní kritérium?	19
	4.2 Když vztahy dospělých určují vztahy mezi rodiči a dětmi.....	21

4.3	Trávení volného času na základě vlastního rozhodnutí	25
4.4	Vazby s přáteli vyžadují flexibilitu a pochopení.....	27
4.5	„Život z kufru“ a „Bohaté Vánoce“	30
5	ZÁVĚR.....	33
6	SEZNAM LITERATURY	36
7	RESUMÉ.....	39

1 ÚVOD

„Češi chtějí manželství na celý život, každé druhé však končí rozvodem“.¹ „Rozvodů přibývá. Patříme k evropským rekordmanům“.² Podobná prohlášení se na nás valí z médií pravidelně. Troufnu si tvrdit, že alespoň krátkou zmínku, týkající se rozvodovosti, je možné nalézt v médiích každý den. A přesto, že tuzemská média někdy staví na nepodložených informacích, co se týče vysoké rozvodovosti, se bohužel nemýlí. Statistiky mluví jasně. Rozvodovost je v České republice vysoká, během posledních let se skutečně pohybuje kolem padesáti procent, a mění se jen v řádech desetin procent (ČSÚ 2016).

Tímto trendem se ve svých pracích zabývalo již mnoho výzkumníků na poli sociologie, ale také psychologie, filozofie, politologie a dalších humanitních věd. Podle mého názoru je nejdůležitější zkoumat důsledky rozvodu. Zvláště v případech, kdy se rozchod rodičovského páru dotýká nezletilých dětí. Jen v roce 2013 totiž rozvod rodičů změnil život 24 089 dětem (Ministerstvo spravedlnosti 2014: 164), a to již není zanedbatelné číslo.

Při každém rozvodu, ve kterém figurují nezletilé děti, je třeba především vyřešit porozvodové uspořádání jejich výchovy. To bývá často předmětem osobních i soudních sporů. V současné době existují v České republice celkem čtyři varianty porozvodového uspořádání péče o nezletilé děti – výhradní péče matky, výhradní péče otce, svěření dítěte do péče třetí osobě a společná nebo střídavá péče. Možnost střídavé péče se v českém prostředí objevila až v roce 1998 (Dudová 2008:52), a od té doby její oblíbenost stále roste. Zatímco v roce jejího zavedení se do ní svěřilo jen 13 dětí, v roce 2013 do ní bylo svěřeno již 1456 dětí (Ministerstvo spravedlnosti 2010: 85; Ministerstvo spravedlnosti 2014: 164).

¹ Vavroň, J. (2011). Češi chtějí manželství na celý život, každé druhé však končí rozvodem. *Novinky.cz*. 27.12.2011 (<https://www.novinky.cz/domaci/254518-cesi-chteji-manzelstvi-na-cely-zivot-kazde-druhe-vsak-konci-rozvodem.html>, 6. 4. 2017).

² Cechl, P. (2015). Rozvodů přibývá, patříme k evropským rekordmanům. *Týden.cz*. 21. 7. 2015 (http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/rozvodu-pribyva-patrime-k-evropskym-rekordmanum_349759.html, 6. 4. 2017).

V roce 2009 jsem jedním z těchto dětí ve statistice byla i já. Po dobu pěti let jsem po rozvodu svých rodičů ve střídavé péči byla, a na vlastní kůži tak zažila vše, co se s tímto porozvodovým uspořádáním pojí. Zároveň mám ve své sociální síti i další jedince, kteří mají se střídavou péčí zkušenosti. Toto téma je mi tak velmi blízké, a tato osobní zkušenost je hlavní důvod, proč jsem si jako téma své práce zvolila právě Dopady střídavé péče na každodenní život dětí po rozvodu. Zaměřím se na rozhodování o tomto porozvodovém uspořádání péče o nezletilé děti, na oblast vztahů s rodiči, sociální vazby s kamarády a trávení volného času.

I když se počty dětí svěřovaných po rozvodu do střídavé péče postupně navyšují, dodnes není v České republice velkou měrou zastoupena. Zřejmě i z toho důvodu není na téma, jaké má dopady na samotné děti, provedeno mnoho výzkumů. Je ovšem možné, že více dětí není do střídavé péče svěřováno právě proto, že nejsou dobře zmapované krátkodobé ani dlouhodobé vlivy tohoto porozvodového uspořádání. Dochází tak ke vzniku začarovaného kruhu. Na to ve svých studiích poukazují také Vohlídalová (2014: 30) a Dudová s Dudovou (2007: 75). Tato práce by tak mohla být přínosem rovněž pro rodiče, kteří se rozhodli řešit své manželské neshody rozvodem a uvažují o střídavé péči jako o možné formě porozvodové péče o děti.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Rozvod a porozvodová péče o děti v historii

Až do druhé poloviny 18. století bylo v českých zemích manželství i rodinný život podřízen náboženství. V psaných právních dokumentech a zákonech, daných církví, byli muži označováni jako hlavy rodin. Ženy i děti se musely podřizovat jejich moci (Dudová 2008: 51). Manželství bylo nerozlučitelné a uzavírané především z ekonomických a dalších racionálních důvodů (Dudová 2008: 14). V roce 1919 přišla možnost manželství rozvést, a to díky novelizaci Všeobecného občanského zákoníku, rozlukovým zákonem. I po rozluce měla ovšem žena vůči svému muži podřadné postavení a děti automaticky patřily jejich otci (Dudová 2008: 51).

Partnery v manželství zrovnoprávňuje až zákon o právu rodinném z roku 1950, který také při rozhodování o rodině staví do popředí zájem dítěte. Zákon o rodině byl dále novelizován v roce 1963, kdy byl také umožněn rozvod manželů po jejich vzájemné dohodě (De Singly 1999: 90), s úpravami v roce 1965 (Fučík 2013: 26). Následně až v roce 1998, kdy novela zákona o rodině přinesla možnost alternativní porozvodové péče o děti - tedy střídavou, a společnou péči. Také posílila postavení muže, který s matkou svých dětí nebyl ve svazku manželském (Dudová 2008: 52). Zákon klade na první místo spíše výchovu a péči o děti, materiální zajištění vnímá až jako druhořadé, což při vyjednávání o dětech fakticky zvýhodňuje matky (Dudová 2008: 64).

Již v historii je možné spatřovat jednu z možných příčin vysoké rozvodovosti současné doby, konkrétně v přerodu tradiční společnosti na moderní, během kterého dochází také k proměně rodiny. K uzavření manželství už nestačí jen ekonomické důvody, je zapotřebí především láska a vzájemné city. Tím se instituce manželství i rodiny stává značně nestabilní (Dudová 2008: 14). Od 19. století převládal ve všech sociálních vrstvách model, ve kterém muži zajišťovali zabezpečení rodiny, zatímco péče o domácnost a děti náležela ženám. Tento model přestává platit zhruba v šedesátých letech 20. století, kdy je především představa ženy, jejímž hlavním úkolem je péče o děti a domácnost, odmítnuta. V této době pak také dochází k dalšímu přerodu, a to z moderní rodiny na postmoderní, čímž se manželské svazky stávají ještě křehčí. V této éře, panující

dodnes, se rozvíjí soužití partnerů mimo manželství, rodina má za úkol především naplnit potřebu štěstí, a to každého člena zvlášť. Zároveň roste požadavek upevnit si prostřednictvím manželského svazku vlastní identitu, neboť v manželství by měl každý ukázat své pravé „já“. Tyto nároky tak jen prohlubují osobní autonomii partnerů, která stojí za nestálostí nejen manželských, ale i partnerských svazků (De Singly 1999). Další z možných vysvětlení stále se zvyšující rozvodovosti je možné spatřovat ve vstupu žen na pracovní trh, díky čemuž se stávají více soběstačné a rozvod pro ně již nutně neznamená jen potíže (Fučík 2016: 564).

2.2 Rozvodovost v České republice

Podle Českého Statistického Úřadu, se rozvodovost v České republice v posledních padesáti letech pohybovala mezi čtyřiceti a padesáti procenty. Tato procenta se rok od roku mění, rozvodovost se stabilně zvyšuje, v některých letech je ovšem možné zaznamenat i pokles. Podobným tempem se míra rozvodovosti ubírala i v minulosti. Zatímco v 50. letech 20. století se rozváděla jen asi desetina manželství, o čtvrtstoletí později se tento počet ztrojnásobil. Na své historické maximum vystoupala v roce 2010, kdy poprvé dosáhla padesáti procent. Naopak nejnižší rozvodovost byla zaznamenána v roce 1999. K 1. 8. totiž přijala vláda novelizaci zákona o rodině, která přinesla změnu podmínek pro ukončení manželství, a to především těch s nezletilými dětmi. Rozvodovost v tomto roce klesla na pouhých 30 %. Poslední dostupné údaje ukazují, že v loňském roce byla rozvodovost 47 % (ČSÚ 2016). V evropském kontextu tak Česká republika patří k rekordmanům v rozvodovosti (Šťastná 2006: 175). Fučík (2013: 34) poznamenává, že vysoká míra rozvodovosti jen posiluje tendenci stále se zvyšovat, protože rozvod je díky ní společností stále více akceptován.

Vliv vzdělání rozvádějících se partnerů na rozvod je velmi obtížné zjistit. Do roku 1976 se vzdělání rozvádějících se partnerů v rozvodové dokumentaci vůbec neuvádělo, po roce 2005 je to dobrovolný údaj. K analýze jsou tak k dispozici spolehlivé údaje jen za těchto dvacet devět let (Fučík 2013: 38). Tyto údaje ovšem naznačují, že nejvíce stálá manželství jsou manželství mužů vzdělaných vysokoškolsky a žen vzdělaných

středoškolsky a také dvou absolventů vysoké školy. Nejvíce křehká jsou pak manželství, ve kterých mají oba pouze základní vzdělání (Němečková 2009: 143-151).

Goode (1964 in Fučík 2013: 37-38) uvádí, že do první poloviny minulého století se rozváděli spíše lidé s vyšším statutem, a to především díky ekonomické nezávislosti. V polovině dvacátého století ovšem došlo ke zlomu, a častěji se rozvádí páry disponující nižším statutem. Často zkoumaný je také vliv věku partnerů na rozvod. S vysokou rozvodovostí je spojován nízký věk na obou stranách při vstupu do manželství. Předpokládá se, že v takovém případě spolu partneři poprvé žijí a sdílejí domácnost až po sňatku, což může vést ke zjištění, že jim společné soužití nevyhovuje a následně vede k rozvodu. Vliv vyššího věku partnerů při vstupu do manželství na rozvod je nejednoznačný. Významným jevem je ovšem věková heterogenita partnerů. Pokud je jeden z nich o mnoho let starší, nebo naopak mladší, je pravděpodobnost rozvodu mnohonásobně vyšší (Pakosta 2012: 51-54).

V důsledku toho, že ženy v postmoderní společnosti odkládají mateřství na pozdější období života, roste počet rozvádějících se párů s jedním dítětem. Souběžně s tím klesá počet rozvádějících se párů se dvěma nebo více dětmi (Šťastná 2006: 177). V roce 1999 se rozvod dotkl 17 210 nezletilých dětí. Tento počet pak s narůstající rozvodovostí neustále rostl. V roce 2006 se dotkl již 23 747 dětí, v nejnovějších dostupných datech z roku 2013 je uveden počet 24 089 dětí (Ministerstvo spravedlnosti 2010: 85, Ministerstvo spravedlnosti 2014: 164).

2.3 Dopady rozvodu na dítě

Při rozvodu dochází k situaci, kdy se z modelu, ve kterém oba ex partneři vydělávali, a více či méně si rozdělovali péči o dítě, stává model, ve kterém se každý sám, pouze ze svého příjmu, musí postarat o ekonomické zajištění rodiny a také o péči o děti. Rodiče i děti si tak musí zvykat na snížený životní standard. Je známo, že ženy jsou na pracovním trhu znevýhodněny nejčastěji, následkem toho mívají zpravidla už v manželství nižší plat než jejich muži. Rozvodem tak nejenže klesá životní standard žen a jejich dětí, často se kvůli němu propadnou až na hranici chudoby. Stále se zvyšující

rozvodovost tak velmi posiluje feminizaci chudoby (Dudová 2008: 28). Špatná ekonomická situace, jim pak nedovoluje poskytnout dětem nadstandartní prostředky, které by dítěti usnadnily cestu vzdělávacím systémem (Šťastná 2006: 181). Hubátková, Kreidl, Štípková, Rabušic (2012) v kvantitativním výzkumu Vliv rozvodu na vzdělanostní šance dětí zjistili, že rozvod výrazně negativně ovlivňuje šance dětí vystudovat vysokou školu. Jejich šance jsou dokonce až 1,7krát nižší než u dětí, které žijí v nukleární rodině. Rozvod tak ovlivňuje život dítěte v době rozvodu a krátce po ní, a znamená pro dítě také určité stigma v jeho budoucnosti. Kvůli nedostatečnému vzdělání pak děti z neúplných rodin obsazují pracovní pozice s nižším příjmem, a disponují tak nižším sociálním statutem. To může následně ovlivnit jejich budoucí manželské svazky, neboť nižší sociální status je spojován s vyšší rozvodovostí (Šťastná 2006: 181).

Na to, zda rozvod ovlivní psychiku dětí natolik, že si následky tohoto zvratu v rodinném životě ponесou až do dospělosti, mají různí odborníci různé názory. Každá rodinná situace, i každý rozvod je specifický. Obecně však platí, že děti, které měly dobré vztahy s rodiči již před rozvodem, se nově vzniklé situaci po rozvodu přizpůsobí snáz než děti, jejichž vztah s rodiči byl dříve problematický. Další velkou roli pak hraje porozvodové uspořádání péče (Šťastná 2006: 179). Vztah mezi dětmi a rodiči je tak určující nejen při probíhajících rozvodových obtížích, ale především v situaci, která po rozvodu nastává.

Situaci po rozvodu neovlivňují jen vztahy mezi rodiči a dětmi, důležitou roli hraje také vztah mezi rozvedeným rodičovským párem. Pokud spolu rodičovský pár i po rozvodu komunikuje, není na dítě vyvíjen takový tlak jako v opačném případě, kdy by muselo vztahy s rodiči striktně oddělovat, nebo se vyrovnávat s tím, že před ním jeden rodič pošpiňuje druhého. Dobré vztahy mezi rodiči také zaručují lepší vztahy dítěte s prarodiči, nevlastními rodiči či sourozenci. V případě konfliktů se totiž mnohonásobně zvyšuje šance, že dítě ztratí kontakt se svým otcem, i s příbuznými z jeho strany. Zásadní doba pro případnou ztrátu kontaktu s otcem je pět let po rozvodu. Pokud i po uplynutí této doby konflikty rodičovského páru přetrvávají a důsledkem toho se otec nezapojuje do výchovy dítěte, je velmi pravděpodobné, že jejich vzájemný vztah upadne (Ahrons 2007: 58-61).

2.4 Rozhodování o porozvodové výchově dětí

Novela zákona o rodině, s účinností od 1. 8. 1998, postavila rozhodnutí o výchově dětí mimo rozvodové řízení (Dudová, Dudová 2007: 72). Aby mohlo být manželství rozvedeno, musí být splněna podmínka, aby rozhodnutí o výchově dětí po rozvodu již nabylo právní moci (Dudová 2008: 64). O tom, komu bude dítě svěřeno do péče rozhoduje soud (Dudová, Dudová 2007: 72). Nezletilé dítě je u soudu zastoupeno kolizním opatrovníkem, kterým je orgán sociálně právní ochrany dětí. Ten také zpravidla zjišťuje názor dítěte a u soudu jej cituje. Soud vyslechne otce, matku a kolizního pracovníka, aby si udělal představu o chodu domácnosti, o tom, kdo o dítě více pečuje a jaké jsou jeho citové vazby (Dudová, Dudová 2007: 72-73).

Nejdůležitějším kritériem pro rozhodování o péči je zájem dítěte, jeho osobnost, vloh a schopnosti s důrazem na to, jaké mají rodiče možnosti při rozvíjení těchto charakterových rysů dítěte. Soud by měl dále přihlídnout k citovým vazbám dítěte nejen na rodiče ale také na další rodinné příslušníky. Dále také k tomu, jaké zázemí dokáží rodiče dítěti poskytnout, a k jejich odpovědnosti. V případě, že by ani jeden z rodičů nebyl schopen zajistit dítěti patřičnou výchovu, nemusí soud svěřit dítě ani jednomu z rodičů (Dudová, Dudová 2007: 73). V České republice v současné době, existují čtyři možnosti porozvodové uspořádání péče o nezletilé děti – svěření dítěte do péče matce, svěření dítěte do péče otce, střídavá nebo společná péče a svěření dětí do péče třetí osobě.

Nejvíce nezletilých dětí bylo v minulosti svěřeno do péče matce, a tento trend pokračuje dodnes. Tato skutečnost pramení z představ, že žena je pro dítě přirozeně lepší pečovatelkou než muž (Dudová 2008: 30). Muži i ženy hodnotí pečovatelskou roli, kterou při tradičním rozdělení rolí zastává v úplných rodinách žena, jako hlavní předpoklad pro to, aby ji po rozchodu rodičovského páru bylo dítě svěřeno do péče. Živitelská role, kterou tradičně v rodině zastává muž, není v tomto případě vnímána jako primární (Křížková, Maříková, Vohlídalová 2012: 215).

Pomalu, ale jistě se však počet dětí svěřených do péče matce snižuje, a díky tomu se také postupně mění poměry ostatních variant porozvodového uspořádání péče o děti. Zatímco v roce 2006 bylo do péče matky svěřeno 89 % dětí, do péče otce 6 % dětí, do střídavé nebo společné výchovy byly svěřeny 2% dětí a třetí osobě 3% dětí, v roce 2009

již bylo do péče matky svěřeno 87% dětí, do péče otce 7% dětí, do střídavé nebo společné výchovy byly svěřeny 3% dětí a třetí osobě 3% dětí. Nejnovější dostupná data Ministerstva spravedlnosti pak ukazují, že v roce 2013 bylo do péče matky svěřeno 86% dětí, do péče otce 6% dětí, do střídavé nebo společné výchovy již 6% dětí a třetí osobě 2% dětí (Ministerstvo spravedlnosti 2014: 164). I když je matka dítěte stále považována za primární pečovatelku dítěte, od devadesátých let rostou případy střídavé péče nejen v českém prostředí, ale také ve světě (Juby, Le Bourdais, Marcil-Gratton 2005: 167).

Zastoupení různých možností porozvodového uspořádání péče o nezletilé děti se samozřejmě liší s celkovým počtem rozvodů a rozchodů rodičovských párů v daný rok. Je ale vidět, že zatímco například svěřování nezletilých dětí do péče otce či třetí osoby se v průběhu let liší jen o pár desítek případů, zastoupení střídavé nebo společné výchovy postupně roste.

2.5 Definice střídavé péče

Ust. § 907 nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Uvádí: „(1) Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.“ (Nový občanský zákoník č. 89/2012, § 907). Podle výzkumníků na poli sociologie, je střídavá péče takové porozvodové uspořádání péče o nezletilé děti, kdy dítě pobývá po určitý čas s každým z rodičů (Dudová, Dudová 2007: 73), a rodiče v tyto časové úseky musí zastávat živitelskou i pečovatelskou roli (Křížková, Maříková, Vohlídalová 2012: 210). Tento čas není zákonem jasně daný, záleží na časových možnostech rodičů, a především musí vyhovovat samotnému dítěti. Při střídavé péči musí být splněny podmínky zachování povinné školní docházky do jedné školy a dítě musí mít i nadále možnost vykonávat své mimoškolní aktivity (Dudová, Dudová 2007: 73). Dále musí také oba rodiče být způsobilí k výchově dítěte, a především to musí být v jeho nejlepším zájmu (Křížková, Maříková, Vohlídalová 2012: 210).

Do novely zákona z roku 1998 byla společně se střídavou péčí včleněna i možnost péče společné. Statistiky Ministerstva spravedlnosti i Českého statistického úřadu tyto dvě možnosti v rozhodnutích soudů o výchově nezletilých nerozlišují. Společná péče se od střídavé ovšem zásadně liší. Je k ní přistupováno v případě, kdy rodičovský pár žije i po rozvodu společně, či se již blíží zletitost dítěte a s rodiči tak již prakticky nežije. Poměry rodičů k dítěti nejsou soudem nijak upraveny a rodiče musí splňovat stejné podmínky jako při střídavé péči (Dudová, Dudová 2007: 73).

2.6 Předpoklady pro svěřeni dítěte do střídavé péče

Aby mohl soud rozhodnout o svěřeni dítěte do střídavé péče, je pro něj zásadní to, zda dítě toto uspořádání po rozvodu rodičů preferuje. Dalším předpokladem je, že oba z rozvádějícího se rodičovského páru mají v zaměstnání jistou míru flexibility, aby jejich časové možnosti dovozovaly řádně se o dítě „v jejich období“ postarat. To je řešeno především u mužů. U žen se implicitně předpokládá, že péče o dítě je jejich hlavní pracovní náplní, nebo už takto flexibilní zaměstnání mají (Křížková, Maříková, Vohlídalová 2012: 215). Rodičovský pár by se měl domluvit na podobných požadavcích, které budou na dítě klást, a také na tom, jak budou řešit záležitosti jako je nákup dražších věcí (Dudová, Dudová 2007: 95). Dále jsou pak zásadní podmínky, které přímo stanovuje zákon - aby mělo dítě u každého z rodičů dostatečně zařízené zázemí, aby mezi bydlišti rodičů nebyla velká vzdálenost a aby mohlo dítě navštěvovat stejnou školu, stýkat se se stejným okruhem kamarádů a nadále se věnovat svým mimoškolním aktivitám (Křížková, Maříková, Vohlídalová 2012: 215).

Střídavá péče je také velmi náročná na komunikaci mezi partnery. Pokud mezi partnery nefunguje, nebo v průběhu provozování střídavé péče přestane fungovat, může ji soud přerušit a dítě svěřit do péče jen jednomu z rodičů. A to tomu, který za nefungující komunikaci nenese vinu. Soud tak předpokládá, že tímto krokem zamezí situaci, kdy by se rodič, který s druhým rodičem odmítá komunikovat, mohl pokusit o zamezení styku s ním. Žádná nebo nekvalitní komunikace mezi partnery, kteří provozují střídavou péči totiž může působit negativně na rozvoj dítěte (Ústavní soud Brno: 2015). Komunikace je tak základním kamenem úspěšně fungující střídavé péče. Experti se shodují, že toto

uspořádání klade na rozcházející se rodičovský pár velké nároky, a často jim ho také soudci rozmlouvají, pokud vidí, že nejsou schopni společné řeči již při rozhodování o ní (Hastrmanová 2007: 94).

Požadavky na svěřeni dítěte do střídavé péče jsou jasné. Úspěch tohoto uspořádání pak závisí na tom, zda soudy situaci v každé rodině dostatečně a správně posoudí. V nedávné době ukazuje příklad rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočka Liberec, že ne vždy věnují soudy dostatečnou pozornost tomu, aby bylo jejich rozhodnutí v opravdu nejlepším zájmu dítěte. Odvolací Krajský soud tehdy zamítl stížnost matky, která chtěla zrušit střídavou péči u nezletilé dcery, která byla díky této péči nucena navštěvovat dvě základní školy, neboť otec nezletilé bydlel téměř tři sta kilometrů daleko. Nehledě na skutečnost, že odborníci poukazovali na to, že tato organizace není v zájmu nezletilé. Znalce ústavního uvedla, že toto uspořádání nezletilou poškozují v normálním vývoji a Ústavní soud proto poté střídavou péči zrušil a uložil pouze výhradní péči matky (Ústavní soud Brno: 2016).

Výzkumy, nejen z českého, ale i ze zahraničního prostředí ukazují, že střídavou péči nejčastěji provozují páry s vyšším vzděláním a vyššími příjmy. Lidé s vyšším vzděláním častěji dospějí ke společnému konsensu, než lidé nižšího vzdělání. Vysvětlení vyššího příjmu souvisí s tím, že střídavá péče je finančně velmi nákladná (Donnelly, Finkelhor 1992: 839-841).

2.7 Dopady střídavé péče na život dětí

Jako největší výhoda tohoto porozvodového upořádání péče je obecně uváděna skutečnost, že dítě díky ní neztratí kontakt ani s jedním z rodičů. Ve výzkumu Wadeové a Smartové se ukázalo, že děti považují střídavou péči za spravedlivou vůči oběma rodičům. Tím, že jsou ochotni absolvovat přesouvání z domácnosti do domácnosti, vyjadřují že chtějí být k oběma rodičům féroví (Wade, Smart 2003: 115-117). Na děti tak již není pohlíženo jako na pasivní objekty, které jen přijmou situaci, se kterou se po rozvodu musí vyrovnat. Stávají se aktivními sociálními aktéry, kteří se na řešení porozvodových situací podílí a spolurozhodují o ní (Bartošková, Slepíčková 2009: 81).

Nejvýraznější a nejviditelnější změnou v životě dítěte je při zavedení střídavé péče samozřejmě neustálé stěhování mezi dvěma domácnostmi, což může být pro děti velmi náročné (Křížková, Maříková, Vohlídalová 2012: 238). Neustálá změna prostředí, zvláště pokud se dítě mezi rodiči střídá po týdnu, u něj může vyvolat pocit, že nikde nemá domov, a to ho může frustrovat (Dudová, Dudová 2007: 95), což se projevuje především u menších dětí (Vohlídalová 2014: 34).

Střídavá péče představuje pro ex partnery velkou finanční zátěž. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, to je také jeden z hlavních důvodů, proč si ji lidé s nižšími příjmy nemohou dovolit. Náklady na ni jsou vyšší, než by byly náklady v úplné rodině. Je tomu tak především proto, že každý z rodičů musí dítěti zařídit zázemí a nakoupit některé věci dvakrát. O výdaje se bývalí partneri dělí, potřeby dítěte v období které dítě tráví u něj, si každý hradí sám (Křížková, Maříková, Vohlídalová 2012: 227-233). Tato ekonomická situace se pak dotýká především žen, které při stanovení střídavé péče soudem, ve většině případů, nemají nárok na výživné od otce dítěte (Dudová, Dudová 2007: 73; Juby, Le Bourdais, Marcil-Gratton 2005: 165). Tato nevýhoda střídavé péče se prakticky dotýká hlavně rodičů, její důsledky ovšem zasahují dítě.

Dítě sice ve střídavé péči neztratí kontakt ani s jedním z rodičů, neustálými přechody od jednoho k druhému, ovšem mohou vztahy s rodiči trpět. Výsledky výzkumu Donnellyho a Finkelhora ukazují, že navzdory původnímu předpokladu, že děti ve střídavé péči budou mít s rodiči lepší vztahy, jim děti ve střídavé péči ve skutečnosti projevovaly ještě méně náklonosti než děti ve výhradní péči. Jedno z možných vysvětlení tohoto jevu je, že dítě ve výhradní péči po rozvodu ztratí každodenní kontakt s jedním z rodičů, a proto se k tomu, kterému byl svěřen do péče chová lépe ze strachu, že by mohl ztratit i jeho. Podle autorů studie je ovšem zásadní úroveň a frekvence konfliktů mezi rodiči a dětmi. Je prokázáno, že ve střídavé péči jsou tyto konflikty častější a vztahy mezi rodiči a dětmi tak trpí (Donnelly, Finkelhor 1992: 843-844).

Dalším problémem, se kterým se dítě musí při střídavé péči vyrovnat, je příchod nového partnera či nové partnerky rodičů a následný vznik složené rodiny, což se může stát na obou stranách zároveň (Bartošková, Slepíčková 2009: 77-79). Nejvíce problematický bývá vztah mezi dítětem a nevlastním rodičem, a to především v případě,

kdy se nevlastní rodič snaží dítěti nahradit vlastního rodiče ve výchově (Bartošková, Slepíčková 2009: 78-79).

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

3.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Je nesporné, že porozvodové uspořádání péče o děti ve formě střídavé péče s sebou může nést mnohá pozitiva i negativa. Vždy ale přináší určitou změnu. Předpoklad, se kterým do tohoto výzkumu vstupuji je takový, že střídavá péče ovlivňuje život dítěte ve všech aspektech.

Výzkumná otázka, která inspiruje tuto práci tedy zní: Jaké byly nebo jsou, dopady střídavé péče na každodenní život dětí, které si touto péčí v minulosti prošly, nebo právě prochází? Přičemž se zaměřím především na oblasti vztahů s rodiči, sociálních vazeb s kamarády, trávení volného času a rozhodování o tomto porozvodovém uspořádání péče.

3.2 Výzkumný vzorek

V rámci kvalitativní metodologie jsem v začátcích práce pro výběr výzkumného vzorku, využila účelový výběr. Tato práce se týká velmi specifického tématu. Střídavá péče, jako forma porozvodového uspořádání, stále není v České republice příliš zastoupena. Využití účelového výběru tak pro mne bylo v začátcích práce logickou volbou. Vybráni byli jedinci, kteří v minulosti prošli, nebo stále prochází střídavou péčí. Kritérii pro výběr těchto jedinců byl věk a doba strávená ve střídavé péči.

Jako kritérium věku jsem si stanovila hranici deseti let. Domnívala jsem se, že v tomto věku jsou již děti schopny naplno vnímat důsledky situace, která po rozchodu jejich rodičů nastala, a především pak změny, které ve svém životě přisuzují nebo nepřisuzují tomu, že jsou ve střídavé péči. Pro kritérium doby strávené ve střídavé péči, jsem určila minimální dobu šesti měsíců. Půl roku je podle mého názoru dostatečná doba, aby již došlo k ustavení pevného režimu střídavé péče a jedinec se s ním sžil.

Jak již tedy bylo zmíněno, sama mám se střídavou péčí osobní zkušenosti. V době, kdy jsem střídavou péčí procházela jsem často měla potřebu být v kontaktu s někým, kdo

se nachází ve stejné situaci. Z tohoto období svého života, jsem tak měla kontakty na tři participanty, o kterých jsem věděla, že splňují mé kritéria. Všechny tři jsem tedy kontaktovala skrze telefonní hovor, ve kterém jsem jim ve stručnosti sdělila účel a cíl výzkumu a požádala je o spolupráci. Všichni tři ihned souhlasili.

Další participanty jsem získala metodou „snowball“ neboli sněhové koule, kdy mě na ně upozornili participanti, se kterými jsem již rozhovor zrealizovala, a dali mi na ně kontakt. Tyto participanty jsem stejně tak jako předchozí, kontaktovala prostřednictvím telefonního hovoru a následně si s nimi domluvila osobní schůzku. Dále jsem měla v plánu dotazovat jedince splňující mé kritéria, o kterých jsem se dozvěděla od svého mladšího sourozence. Postupem času a práce se ovšem ukázalo, že věková hranice deseti let, bude pro provedení výzkumu značně problematická. Detailněji popíši tento problém v kapitole etické otázky.

Díky těmto komplikacím jsem byla nucena zvýšit kritérium věkové hranice na minimální věk patnácti let. U participantů v tomto minimálním věku jsem již nezaznamenala problém, který by s jejich dotazováním měli jejich rodiče. Získávání informovaného souhlasu pro účast ve výzkumu u lidí této věkové skupiny jsem konzultovala i s právníkem, který potvrdil, že od tohoto věku již není nutné vyžadovat od rodičů informovaný souhlas. Toto zvýšení věkové hranice mě ovšem připravilo hned o tři participanty mladší patnácti let, ze sociální sítě mého mladšího sourozence, které jsem původně měla v plánu požádat o spolupráci.

Participanty jsem se dále snažila získat také přes internetové sociální sítě, i skrze fóra, zaměřená přímo na střídavou péči. Tyto pokusy byly úspěšné pouze v jednom případě, kdy jsem díky žádosti o participaci na výzkumu, získala jednu participantku.

V rámci tohoto výzkumu jsem tak uskutečnila rozhovor celkem se sedmi jedinci. Z tohoto počtu bylo pět dívek a dva chlapci. Všichni participanti pobývají nebo pobývali ve střídavé péči po mnoho let. Nejméně 4 roky, tři z nich dokonce více než 10 let. Všichni tak měli s životem ve střídavé péči bohaté zkušenosti. Pro získání přehledu o všech participantech jsem vytvořila tabulku, ve které jsou uvedena jejich anonymizovaná jména. Dále pak jejich věk v době, kdy byl prováděn rozhovor, věk, ve kterém začali žít ve střídavé péči a doba, po kterou ve střídavé péči žijí nebo žili.

Jméno participanta	Věk participanta	Věk, od kterého žijí nebo žili v SP	Doba, po kterou žijí nebo žili v SP
Matěj	16 let	6 let	10 let
Andrea	24 let	9 let	10 let
Roman	18 let	12 let	6 let
Tereza	21 let	14 let	5 let
Lucie	20 let	15 let	4 roky
Petra	17 let	10 let	7 let
Sabina	15 let	5 let	10 let

3.3 Techniky sběru dat

Zvolenou technikou pro sběr dat byl polostrukturovaný rozhovor. Určila jsem si okruhy témat a otázek, které jsem nazvala „balíčky otázek“. Při každém rozhovoru jsem dbala na to, aby se participant alespoň krátce vyjádřil ke všem. Tyto „balíčky“ se týkaly témat života před rozvodem, průběhu samotného rozvodu, vztahů před rozvodem a ve střídavé péči a samotné střídavé péče a její organizace. Ptala jsem se, jak tráví volný čas, jaké ve střídavé péči vidí výhody a nevýhody, a také jsem je požádala, aby mi popsali, jak běžně tráví, nebo v minulosti trávili období u matky a u otce.

Participantům jsem vždy nabídla více možností, kde by se rozhovor mohl uskutečnit. Tři participant si zvolili jejich vlastní domov, jeden participant mě navštívil u mne doma, ostatní rozhovory se odehrály v klidnějších kavárnách. Všechny participanty jsem požádala o možnost nahrát si rozhovor na diktafon, pro pozdější přepis a analýzu. Všichni s tím souhlasili. Dále jsem si při rozhovorech zapisovala také poznámky do terénního deníku, čímž jsem získala mnoho dalších poznatků a postřehů pro pozdější analýzu.

Rozhovory s participanty jsem začala nezávaznou konverzací o škole, počasí a podobných tématech, abychom snadněji zabředli do rozhovoru a participanti se rozpovídali. Ve dvou případech velmi pomohlo, když jsem zmínila, že jsem si situaci, kterou si participanti prošli nebo prochází sama prošla, aby se participanti více otevřeli a odpovídali opravdu upřímně.

3.4 Etické otázky

V rámci celého výzkumu se řídím etickým kodexem „Code of ethics“ americké sociologické asociace. Před začátkem rozhovorů jsem vždy získala souhlas participantů s nahráváním rozhovoru na diktafon a ujistila je, že nahrávky budou po jejich analýze smazány. Vždy jsem je také ujistila, že rozhovory budou anonymní, pro důkladné zachování jejich anonymity budou ve výzkumu změněny jejich jména i věk. Získaná data budou využita výhradně jen pro výzkum a nebudu je poskytovat dalším osobám.

Jak jsem již zmínila v podkapitole Výzkumný vzorek, v průběhu výzkumu vyvstal etický problém s věkem participantů. Původní minimální věková hranice byla stanovena na deset let. Participantům bych ale nemohla zajistit slibovanou anonymitu kvůli jejich nezletilosti. Nejen, že bych musela vyžadovat informovaný souhlas od obou rodičů z rozvedeného rodičovského páru, což by mohlo být samo o sobě problematické, na jejich žádost bych jim musela poskytnout také výpovědi jejich dětí, případně pak celý výzkum. Tímto krokem bych tak nejen, porušila slib anonymity, také bych tím mohla narušit vztahy v dané rodině. Další potíže spojené s tímto etickým problémem by mohly vyvstat, kdyby rodiče vyžadovali přítomnost u rozhovoru. V takovém případě by participant jistě nemohl odpovídat upřímně či pravdivě a takový rozhovor by pro moji práci postrádal smysl. Z těchto důvodů tedy muselo dojít ke zvýšení minimální hranice participantů. I přes toto zvýšení na patnáct let, jsem ovšem také u participantů mladších osmnácti let vyžadovala informovaný souhlas. Myslím, že ve věku patnácti let už je to, zda se participant výzkumu zúčastní či nikoliv hlavně na jeho uvážení, rodiče by o tom přesto měli vědět.

Jak již bylo zmíněno, díky vlastní zkušenosti se střídavou péčí, nahlížím na toto téma z velmi specifické pozice. Mé osobní zkušenosti s režimem střídavé péče byly spíše negativního rázu. S odstupem času přikládám vinu především nefungující komunikaci mezi rodiči. Tyto zkušenosti způsobily, že k tématu přistupuji spíše kriticky a s negativními předpoklady. Tohoto svého specifického pohledu jsem si vědoma, zároveň jsem se ovšem ve výzkumu snažila zůstat otevřená pohledům participantů. V tomto ohledu tak svou osobní zkušenost vnímám spíš jako něco, co mi pomohlo se s dotazovanými více sblížit, než aby představovala nějakou překážku, omezující můj pohled.

3.5 Analýza dat

Všechny rozhovory nahrané na diktafon, jsem nejdříve přepsala. Tyto data, která jsem při rozhovorech získala, jsem analyzovala pomocí tematické analýzy v programu MAXQDA. V rámci programu jsem využila metodu otevřeného kódování. Zprvu jsem si přepisy rozhovorů několikrát přečetla v celých délkách, a ponořila se do detailů. Při těchto prvních čteních jsem si hned vypisovala poznámky, které mě k textu napadaly, a co tím autor promluvy chtěl sdělit. Rovnou jsem si také označovala části textů, které se týkaly opakujících se témat. Tyto části textů mi posloužily jako vodítka pro definování první kategorie kódů. Tento postup jsem dále opakovala i při dalších čteních, které jsem opakovala po několika dnech, abych se byla schopna dívat na data vždy z trochu jiného úhlu pohledu.

Postupně jsem tak rozdělila největší část každého textu na úseky, které jsem označila jednotlivými kódy. Vznikl tak celý systém kódů a pod ně se řadících subkódů, které spojují části textů zaměřujících se na stejné nebo podobné téma. Ke každému jednotlivému subkódu jsem postupně přiřadila i své poznatky a postřehy, které jsem si zapisovala během čtení, a doplňovala i při samotném kódování.

V rámci programu MAXQDA jsem si dále spojovala jednotlivé segmenty podle jednotlivých kategorií kódů, což mi velmi usnadnilo práci v tom, že jsem nemusela neustále v textu hledat, které úseky se týkají podobného tématu. Zároveň jsem také

využila možnost tvorby tzv. „mindmap“, ve kterých jsem si vizuálně rozdělila systém kódů, a tyto mapy mi tak pomohly lépe se zorientovat ve vztazích, které mezi kódy panují.

Velmi mi vyhovuje práce s tištěným textem, a tak jsem při analýze a následné interpretaci dat, kromě funkcí v programu MAXQDA, využila také metodu „papír a nůžky“. Všechny přepisy rozhovorů jsem si vytiskla, a následně označovala barvičkami, které jsem vystřihávala a spojovala si úseky podle jednotlivých kategorií, týkajících se podobných témat. Stejně tak jako v programu tak ve finále vznikl systém kódů, ve formě obálek, která vždy obsahovala určitou kategorii. V další fázi analýzy textů mi tato metoda pomohla objevit další nové spojitosti.

4 INTERPRETACE DAT

4.1 Přání dítěte jako hlavní kritérium?

V teoretické části práce, v podkapitole Rozhodování o porozvodové výchově dětí již bylo popsáno, jaké kroky jsou nezbytné k určení svěřením dítěte do porozvodové péče. Soud by měl vzít v potaz povahu dítěte, emocionální vazby na rodiče a také možnosti každého z rodičů. Vždy by s porozvodovým uspořádáním péče mělo být spokojeno především dítě, a tak by jedním z hlavních kritérií při rozhodování mělo být přání a zájem dítěte (Dudová, Dudová 2007: 73). V případech dotazovaných participantů tomu tak ovšem častokrát nebylo. „*Jednou prostě za mnou a mojí sestrou přišli do pokoje a řekli nám, že už to takhle dál nejde, a že se máma odstěhuje do jiný vesnice, k tomu příteli, ale že se nemusíme bát, že pořád budeme vídat oba. No, a takhle nám vlastně oznámili, že se budou rozvádět, a že my budeme v tý střídavý péči.*“ (Matěj, 16 let, v SP od 6 let)

Podobně i Roman, na otázku, zda byl po rozvodu ihned ve střídavé péči, nebo zažil i výhradní péči jednoho z rodičů, odpověděl: „*Ne, naši se rovnou domluvili na tý střídavce. Táta si sehnal jiné byt, dokonce v jiným městě, a tak nějak se mě na to ani moc neptali. Řekli mi, že to tak bude nejlepší a já to tak prostě bral. Taky v těch letech, který dítě by se začalo nějak hádat, že jo? Asi jen nějaký, který otec třeba týral nebo tak..*“ (Roman, 18 let, v SP od 12 let) Sabina tvrdí, že si na dobu, kdy se rozhodovalo o tom, komu bude po rozvodu svěřena, příliš nepamatuje. Dnes přiznává, že by jí bylo líto, kdyby jednoho z rodičů nevidala. Je ovšem otázkou, na kterou ani ona sama nedokáže odpovědět, zda to bylo opravdu její přání, díky kterému u ní byla stanovena střídavá péče. „*Já už si na tuhle dobu moc nevpomínám. Ale mám ráda oba dva a nechtěla bych být jen u jednoho. To by mi bylo líto.*“ (Sabina, 15 let, v SP od 5 let)

I přes to, že by se soud měl řídit přáním dítěte, a tato podmínka je zakotvena v samotné novele zákona o rodině, z těchto výpovědí vyplývá, že participanté neměli pocit, že by jim byla střídavá péče určena na základě jejich zájmu o ni. Vnímali to spíše jako konečné rozhodnutí jejich rodičů, kterému se musely přizpůsobit, než jako volbu, o které by mohli vyjednávat. Roman dokonce naznačil, že podle jeho názoru, by se v takové situaci, o uspořádání přely jen děti, které by s jedním z rodičů mohly mít nějaký problém.

V případě Terezy, byl na její názor v době rozvodu brán větší zřetel, i když i ten velmi ovlivnilo rozhodnutí rodičů, o svěřeni jejího mladšího bratra do střídavé péče. „*Oni se mě na to několikrát ptali, jestli chci být jen s jedním z nich nebo s oběma.. ale o bráchovi rovnou řekli, že bude ve střídavý péči. To já jsem si nedokázala představit, že bych byla bez něj.*“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let) Nejzásadnější pro ni tedy bylo neztratit kontakt se sourozencem. Zároveň ale přiznává, že rozhodnutí o střídavé péči ovlivnilo také to, že se i nadále chtěla vídat s oběma rodiči ve stejné míře. „*No a taky.. s mámou jsme se sice v té době hodně hádaly, ale taky jsem si nedokázala představit, že bych jí najednou vídala jen o víkendy a v týdnu bych jí neviděla vůbec... takže v té době mi to asi přišlo jako rozumný řešení, cestovat od jednoho k druhému a být tak s oběma.*“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let)

Do rozhodování Petry vstoupil další faktor, a to nátlak dalšího rodinného příslušníka, babičky z matčiny strany, která si přála, aby po rozvodu byla v péči matky. I přes to u ní ale rozhodování o střídavé péči proběhlo přesně tak, jak nařizuje česká legislativa. V popředí stálo především její přání být svěřena do střídavé péče a mít tak možnost neztratit ani jednoho rodiče. „*Babička mě nutila, abych zůstala tady v tom baráku, že tady mám domov. Mamka říkala, že jestli chci tak můžu jezdit k tátovi, táta zase říkal, že je to jedno. Ale já jsem nechtěla být bez táty, takže jsem si to sama řekla, že bych chtěla být ve střídavé péči.*“ (Petra, 17 let, v SP od 10 let)

Soudy se sice mají řídit především požadavkem dítěte, je ale velmi těžké zjistit jeho nestranný názor. Ten totiž může ovlivnit řada faktorů. V tomto výzkumu se objevily dva takové faktory. Prvním z nich byl sourozenec, který může ovlivnit názor dítěte, které s ním nechce ztratit kontakt. V případě Terezy rozhodli o péči o jejího mladšího sourozence, kterému byly v době rozvodu teprve necelé čtyři roky, rodiče. Mohlo by to být ale také rozhodnutí samotného sourozence, které by pak následně ovlivnilo také rozhodování jedince. Dalším faktorem může být nátlak rodičů nebo dalšího rodinného příslušníka. U Petry tomu tak bylo ze strany babičky z matčiny strany. I když se Petra i přes nátlak babičky rozhodla pro střídavou péči, mohl by být v jiných případech pro dítě rozhodující.

Lucie byla bezprostředně po rozvodu svěřena do péče matky, a to především proto, že se nechtěla stěhovat. Kvůli komplikacím v zaměstnání otce, díky kterým by

měla mnohem méně možností se s ním vídat, byla po nějaké době, na vlastní žádost svěřena do střídavé péče. „Když šli rodiče od sebe, tak mi bylo už patnáct. Hned se mnou řešili, s kým bych spíš chtěla být. Táta se plánoval přestěhovat a mamka zůstat v našem domě. Já jsem chtěla zůstat doma, takže jsem byla jen u mamky. K tátovi jsem jezdila na víkendy alespoň na jeden den... Ale pak byl táta povýšený na mistra nočních směn, jenže byl jako mistr nejkratší dobu, a tak mu dali skoro samé víkendy. To už bych se s ním nevidala vůbec, takže asi po půl roce jsme tak přešli na tu střídavou.“ (Lucie, 20 let, v SP od 15 let) Na otázku, který způsob uspořádání péče ji vyhovoval více, nedokázala jednoznačně odpovědět. „Mně nevadilo ani jedno. K tátovi jsem tak jako tak jezdila skoro o všech víkendech, takže ono to vlastně vyšlo nastejno. Možná kdybych v té době byla třeba mladší, tak by v tom byl problém, ale takhle jsem se sama o sebe už postarala, takže to problém nebyl.“ (Lucie, 20 let, v SP od 15 let)

Lucie připustila, že v tom, zda bude mít dítě o střídavou péči větší či menší zájem ovlivňuje především jeho věk. S tímto jejím tvrzením ovšem nemohu vzhledem ke zjištění souhlasit. Matěj, který měl pocit, že mu rodiče to, že bude ve střídavé péči prostě jen oznámili, byl v té době teprve šestiletý. I Roman, kterému bylo v době rozvodu rodičů dvanáct let uvedl, že jeho rodiče se na střídavé péči „rovnou domluvili“ a „tak nějak se ho na to ani moc neptali“. V kontrastu k tomu ovšem Petra, které bylo v době, kdy došlo k rozchodu jejích rodičů deset let, projevila o střídavou péči zájem a na základě toho jí pak byla soudem stanovena. S rozhodováním o tom, zda bude dítě preferovat střídavou péči, souvisí také to, jaké vztahy s rodiči mělo už před rozvodem. Zdá se být nepravděpodobné, že by dítě, které nemělo s jedním z rodičů dobrý vztah už před rozvodem, preferovalo po rozvodu model střídavé péče.

4.2 Když vztahy dospělých určují vztahy mezi rodiči a dětmi

Vztah mezi dítětem a rodičem ovlivňuje povaha vztahu mezi rozvedeným rodičovským párem. Jak již bylo zmíněno v podkapitole Dopady rozvodu na dítě, dítě se snadno může stát prostředníkem v konfliktu rodičů, což pro něj může být velkou psychickou zátěží. V opačném případě, pokud spolu rodičovský pár i po rozvodu komunikuje a snaží se svůj vztah udržovat, dítěti to dodává pocit bezpečí a stability

(Ahrons 2007: 58-61). Příklad vyhrocených vztahů je možné vidět u Andrey. I přesto, že popisuje, že v době před rozvodem a následně i v samotné střídavé péči byl její vztah s oběma rodiči dobrý, v období rozvodových tahanic byla rozpolcena mezi nimi. Tato situace pro ni byla o to těžší, že její sestra s nimi v té době nebydlela a sama Andrea tak přiznává, že pro ni situace nebyla jednoduchá. „*Tam bylo těžký to, že když jsem se v něčem zastala mámy, tak na mě byl naštvanej táta a opačně. Ségra v tý době navíc už byla na intru, takže jsem na to byla sama. Takže na to vzpomínám jako na takový emočně těžký období.*“ (Andrea, 24 let, v SP od 9 let). S přechodem na střídavou péči a ustálením situace se pak jejich vztahy výrazně zlepšily a dostaly se na úroveň jako před rozvodem.

Bezproblémový, téměř až idylický vztah rozvedeného rodičovského páru představují rodiče Lucie a Sabiny. Lucie popisuje, že rodiče těsně po rozvodu, kdy byla po dobu několika měsíců ve výhradní péči matky, neměli problém se sejít a vyřešit problém, když to bylo v jejím zájmu. „*Jen mamce nikdy nešla matika, tak jako mě, takže když jsem potřebovala pomoci s něčím z matiky, tak jsme museli volat tátovi aby přijel, a nebo jsme jeli na návštěvu za ním. A když jsme se takhle učili, tak mamka šla normálně taky dál, dali si třeba kafe a řekli si jak se mají. Sami sebe si pořád vážili...*“ (Lucie, 20 let, v SP od 15 let) Tento bezproblémový vztah rodičů se nezměnil ani když po pár měsících přešli na střídavou péči, ani během jejího průběhu. Na otázku, zda se s přechodem na střídavou péči vztahy nějak změnil, odpovídá: „*Vztah mezi mamkou a tátou ne. Nebo spolu mluvili ještě trochu víc, protože si volali, kdo mě kam doveze a tak.*“ (Lucie, 20 let, v SP od 15 let). Sabiny rodiče byli ochotní domluvat se na organizaci pravidelně. Podle jejího vyprávění to muselo být až denodenně, jelikož se jí ve všem snažili vyjít vstříc, a to i přes to, že jí v době, kdy u nich začal režim střídavé péče, bylo teprve pět let. „*Prostě jak jsem chtěla já. Když jsem chtěla být u mamky, tak jsem tam byla a když jsem chtěla jít k tátovi tak jsem za ním normálně šla. On měl na zahradě trampošku, takže jsem tam chodila i když jsem měla být u mamky.*“ (Sabina, 15 let, v SP od 5 let) U Sabiny se pocit naprosto skvělého vztahu mezi jejími rodiči ještě umocní, když vypráví, že za otcem chodí také se svým napůl vlastním bratrem z matčiny strany. „*Táta je v pohodě, brácha s ním vlastně nemá nic společného, je to syn mamky s novým přítelem, ale stejně ho беру někdy i k němu, takže se bráchu snažíme zabavit s tátou společně, třeba s ním hrajeme fotbal.*“ (Sabina, 15 let, v SP od 5 let) Tyto příklady vztahu mezi rozvedeným rodičovským párem

tak také přesně odpovídají jednomu z nejdůležitějších předpokladů při rozhodování o svěření dítěte do střídavé péče, a to bezproblémové komunikaci, která by mezi partnery měla probíhat (Hastrmanová 2007: 94).

Vztah mezi rodičem a dítětem může ve střídavé péči ovlivnit řada faktorů. Jedním z nejvýraznějších je přítomnost nového partnera či partnerky rodiče v nové domácnosti. Tato skutečnost může mít jak negativní, tak i pozitivní vliv. Zatímco problém může nastat, pokud se partner či partnerka snaží dítěti suplovat rodiče při výchově, naopak dítě vůči němu může pociťovat také vděčnost za to, že je jeho rodič díky němu opět šťastný (Bartošková, Slepíčková 2009: 77-79).

Negativní zkušenost s novou partnerkou otce měla Andrea, která se k povaze vztahů mezi jí a rodiči ve střídavé péči vyjádřila takto: „*Oba se mi maximálně věnovali, snažili se se mnou o tom mluvit, abych v sobě to, co mi vadí nedusila. Společně jsme vymýšleli program... Takže to asi nebyla úplně ta střídavá péče, co ty vztahy poznamenala. Pak po nějaký době si táta našel novou přítelkyni, o dost mladší, a tím se to trochu zkomplikovalo.*“ (Andrea, 24 let, v SP od 9 let) Z odporu, s jakým Andrea o bývalé přítelkyni svého otce mluví je jasné, že ji vnímala jako sokyni, která si usurpovala pozornost jejího otce, a která neměla zájem na vztahu s dcerou svého přítele pracovat. Zároveň také s lítostí a slzami v očích vypráví, že tato zkušenost poznamenala její vztah s otcem na dlouhou dobu. „*Upřímně, dneska už asi můžu říct, že jsem jí fakt neměla ráda. A myslím, že ona mě taky moc nemusela. Takže pak si třeba plánovala i akce s kamarádkama v tom týdnu, kdy já jsem u nich měla být. Ale ten náš vztah (s otcem) to určitě poznamenalo. Měla jsem trochu vztek, že jí kolikrát dal přednost, nebo jako, že kvůli tomu, že se jí třeba nechtělo, jsme nejeli do kina nebo tak. Pak když se rozešli, tak se to zase tak nějak srovnalo, ale náš vztah už nikdy nebyl a ani dnes není takovej jako dřív. Já mám v sobě pořád takovou křivdu, že jí upřednostňoval...“ (Andrea, 24 let, v SP od 9 let) Paradoxně to opět nebyla přímo střídavá péče, ale faktor nové partnerky otce, který sice poznamenal její vztah s otcem, ale velmi utužil její vztah s matkou. „*Když si pak našel táta tu přítelkyni, tak samozřejmě, máma byla taky trochu proti ní. Vždycky když mě něčím ta táta naštvála, tak jsem volala mamce a věděla, že ta mě pochopí, a že jí před mamkou klidně můžu pořádně**

pomluvit a ulevit si. Takže jsme pak s mámou byly proti ní takový spojenci.“ (Andrea, 24 let, v SP od 9 let), dodává s úsměvem.

Velmi podobnou zkušenost má i Petra. Ta ovšem při popisu vztahu s otcem v době, kdy opustil rodinu kvůli přítelkyni a pro Petru tak téměř okamžitě začal režim střídavé péče, nechce zacházet příliš do detailů. Toto téma je pro ni dodnes velmi citlivé. *„...jenom mi dělalo potíž přijmout tátovu přítelkyni. To se mi moc nelíbilo.“ (Petra, 17 let, v SP od 10 let)* Vztah Petry s jejím otcem, stejně tak jako u Andrey, tedy nepoznamenala střídavá péče a její organizace, ale nová partnerka otce. Na rozdíl od Andrey ale naštěstí jen krátkodobě.

Vztahy ovšem nemusí ovlivnit přímo nový partner či partnerka, ale také její nebo jeho rodinní příslušníci. Mohou to být děti nebo rodiče partnera či partnerky, se kterými ve střídavé péči sdílí domácnost. O takové zkušenosti vypráví Tereza, u které navíc tento faktor vstoupil jak do vztahu s matkou, tak do vztahu s otcem, i když v obou případech neměl stejné důsledky. *„Táta si našel přítelkyni a nastěhoval se k ní, a v tom baráku bydlela ještě její máma a děti, z nichž jedno bylo taky ve střídavé péči. Tak od té doby to asi začalo být špatný. Já jsem pak začala mít horší vztah s tátou, protože ten se snažil, aby byl jako dobřej pro tu přítelkyni a její mámu, a mě začalo připadat, že na nás s bráchou trochu kašle. Navíc jsme začali mít problémy i s těma jejíma dětma, pro ně jsme najednou byli někdo novej v baráku a nechtěli se s náma o nic dělit, prostě jsme byli takový vetřelci pro ně. S tátou se ten vztah teda výrazně zhoršil.“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let)* V případě vztahu Terezy s jejím otcem tak velkou roli sehrály děti a také matka jeho přítelkyně, se kterými musela sdílet domácnost. Její otec se snažil věnovat se své nové rodině, což velmi zhoršilo vztah s jeho vlastní dcerou. S podobnou situací se Tereza musela vyrovnávat také na straně své matky, tam ovšem přispěla spíše ke zlepšení vztahů. *„Mamka se spolu s tím přítelem, se kterým tátu podváděla odstěhovala k jeho rodičům do baráku. Máma toho jejího přítele nás právě taky moc nemusela. No ale máma nás, na rozdíl od táty, zase hodně bránila. Takže proto jsem hodně přilnula k ní a ten vztah s mamkou to naopak zlepšilo.“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let)*

Matěj, Roman i Lucie uvedli, že jejich vztahy s rodiči se během rozvodu, ani po přechodu do střídavé péče nezměnily. Lucie, která prvních pár měsíců po rozvodu byla ve výhradní péči matky, až potom byla ve střídavé péči, pouze poznamenává, že někdy měla pocit, že jí otec v týdnu, který trávila u něj až moc využívá. „*Sice jsem občas byla našťvaná, že jsem si u táty v domácnosti připadala někdy jako služka. Trochu toho využíval, že tam najednou měl častěji ženskou, která mu uvařila, vyprala, vyžehlila a on se o nic nemusel starat.*“ (Lucie, 20 let, v SP od 15 let) Říká to ovšem se smíchem a ihned dodává, že to pro ni vlastně tak hrozné nebylo. To, že mohla díky střídavé péči vídat pravidelně oba rodiče, tak u ní převážilo nad tím, že u otce musela zastávat většinu domácích prací.

Samotná střídavá péče a její organizace nemá vyloženě negativní vliv na vztahy dětí s rodiči. Vždy musí být přítomen jeden z faktorů, který by takovou situaci způsobil. Z případů, které zde byly popsány vyplývá, že pokud dojde ve střídavé péči ke zhoršení vztahů vlivem některého z faktorů, jako je přítomnost nového partnera či partnerky, popřípadě jeho či jejich dalších rodinných příslušníků, objevuje se taková tendence spíše u mužů. Participantů popisovali, že otec chtěl být často „dobrý pro všechny“ nebo své nové partnerce ustupoval na úkor dítěte. V takových případech se dítě mohlo začít cítit odstrčeně nebo nedůležitě, a proto mohlo dojít ke zhoršení vztahu. Naopak matky měly spíše tendenci své děti před novými partnery či jejich příslušníky bránit a děti tak měly pocit, že stojí při nich, což vedlo ke zlepšení vztahu.

4.3 Trávení volného času na základě vlastního rozhodnutí

V samotné definici střídavé péče jsou zakotvené podmínky, aby dítě po dobu povinné školní docházky nadále docházelo do jedné školy a mělo možnost vykonávat své mimoškolní aktivity. Oblast volného času, je jedna z velkých oblastí, které se se střídavou péčí pojí. Dalo by se říci, že vztah mezi těmito dvěma sférami je velmi jednostranný, protože střídavá péče a její organizace může volný čas dítěte velmi ovlivňovat, zvláště pokud rodičovský pár není ochoten podřizovat organizaci potřebám a přáním dítěte. Jak přiznává i Ústavní soud v Brně (Ústavní soud Brno 2015), žádná nebo nekvalitní komunikace mezi rozvedeným rodičovským párem během střídavé péče, může vést

k negativnímu vývoji dítěte. Opět je tedy nutné odvolávat se na vztah mezi rodiči, neboť na něm stojí možnosti trávení volného času dítěte.

Matěj se ve volném čase věnuje požárnímu sportu, kam musí dojíždět na tréninky. Žádný problém kvůli tomu, že by byl ve střídavé péči v tom ale nevidí. „*Já když mám trénink, tak mě na něj vždycky veze táta a pak u něj třeba jeden den jsem, i když bych měl být u mámy. Od mámy by to byla velká dálka, tak to děláme takhle.*“ (Matěj, 16 let, v SP od 6 let)

Téměř identickou zkušenost jako Matěj měla i Tereza. Tak jako on se ve volném čase také věnovala požárnímu sportu, a mohla se mu, díky bezproblémové domluvě mezi rodiči, věnovat i po dobu, ve které byla ve střídavé péči. „*Hasiči byli vždycky hlavně o víkendu, a ze soutěží jsme většinou přijeli navečer, takže pro mě buď přijela máma a jela jsem k ní, když to byl její víkend nebo jsem spala u táty. Ale taky nebyl problém to prostě změnit, pokud se mi zrovna hodilo být u toho druhýho, tak jsem tam prostě byla. To našťastí naši nikdy nějak extra neřešili, tyhle úpravy.*“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let)

Stejně tak i Sabina, která se již několik let věnuje fotbalu, nevidí v dojíždění na tréninky žádný problém, a to díky tomu, že její rodiče spolu bez potíží komunikují, jak popisuje, když ji vyzvu, aby mi sdělila, jak na tréninky dojíždí. „*Tréninky máme dvakrát týdně a o víkendu většinou nějaký zápas. Na tréninky mě vozí mamka, i když jsem u táty, protože táta pracuje, takže kdyby mě nedovezla ta mamka, tak bych tam nemohla chodit. Ale táta mě zase vždycky vozí na zápasy o víkendech.*“ (Sabina, 15 let, v SP od 5 let)

Jak tyto tři příklady ukazují, pokud jsou rodiče dítěte schopni a ochotni spolu komunikovat a domlouvat se na změnách v organizaci střídavé péče, nemusí být toto porozvodové uspořádání péče pro dítě v aktivitách, na které je zvyklé, překážkou. A to ani navzdory týdennímu režimu. V tomto ohledu by takový přístup rozvedeného rodičovského páru mohl být považován za ideální, z hlediska podmínek, který zákon pro přiznání střídavé péče klade.

Roman má za sebou trochu jiné zkušenosti, i když se v jeho případě nejednalo o neschopnost rodičů provádět v jeho zájmu organizační změny za účelem vykonávání nějaké aktivity. Do způsobu trávení jeho volného času vstoupil faktor sociálních vazeb s přáteli. „*No, jak už jsem řekl, u mamky jsem měl větší volnost v tom výběru, co budu v tom*

čase vlastně dělat. Měl jsem tam hodně známých. To byl velký rozdíl.“ (Roman, 18 let, v SP od 12 let) Zpočátku tedy více preferoval trávit čas u matky, kde mohl trávit čas s vrstevníky a kamarády, které u otce nenašel. *„Ono je to těžký. Když jste na jednom místě vždycky jenom týden, pak tam týden nejedete, tak se s vámi v tom věku dvanácti let, nikdo moc bavit nechce.*“ (Roman, 18 let, v SP od 12 let) Roman si v místě nového bydliště otce nenašel kamarády a díky tomu neměl možnost vyrazit s někým ven, když na něj otec neměl čas. Tato absence přátel pak zajisté velmi ovlivnila trávení jeho volného času, neboť musel vyhledávat takové aktivity, při kterých se zabaví zcela sám.

Andrea uvedla, že střídavá péče nebyla důvod, proč neprovozovala žádné koníčky a mimoškolní aktivity. Ty musela upozadit spíš kvůli škole. *„No, to se pak se školou dostalo trochu do pozadí.*“ (Andrea, 24 let, v SP od 9 let) Lucie byla už před rozchodem zvyklá vykonávat aktivity jako cyklistiku a četbu, kterým se mohla i nadále věnovat ve střídavé péči. *„Na kole jezdím ráda do dneška, i přítel rád jezdí. Tehdy jsem vlastně nic jiného pořádně nedělala. Ráda jsem si četla, nebo byla na počítači a tak. Ale kromě toho kola nic moc.*“ (Lucie, 20 let, v SP od 15 let) Petra se taktéž stejně jako před rozchodem rodičů, i po něm, bez problémů věnuje cyklistice a fotografování. *„Když jsem u mámy, tak jezdím na kole, nebo chodím fotit, nebo chodím ven se psem. Když je potřeba něco pomoci doma, tak pomáhám doma. U táty jsem většinou venku nebo taky hlavně pomáhám doma.*“ (Petra, 17 let, v SP od 10 let)

U žádného z participantů se tak střídavá péče nestala překážkou ve vykonávání nějakého koníčku ve volném čase, což je pro mne překvapivé zjištění. Do terénu jsem vstupovala s předpokladem, že střídavá péče ovlivňuje volný čas dítěte negativně. Toto překvapivé zjištění přisuzuji faktu, že z žádného rozhovoru nevyplývalo, že by rodiče nebyly ochotni a schopni spolu komunikovat a vyjednávat o změnách v organizaci střídavé péče, pokud to bylo v zájmu dítěte.

4.4 Vazby s přáteli vyžadují flexibilitu a pochopení

Oblast sociálních vazeb s přáteli úzce souvisí s předchozím tématem volného času. Někteří participantů tyto témata dokonce přímo propojují. Takovým příkladem je Roman,

který uvedl, že díky tomu, že si v novém místě bydliště otce nenašel kamarády, byl nucen při trávení svého volného času vyhledávat takové aktivity, při kterých se zabaví sám. Jeho matka zůstala bydlet v původním místě bydliště, kde Roman od dětství chodil do školy a sám tedy přiznává, že díky vazbám na přátele, které zde měl, pobývat u matky raději. *„No, jak už jsem řekl, u mamky jsem měl větší volnost v tom výběru, co budu v tom čase vlastně dělat. Měl jsem tam hodně známých. To byl velkej rozdíl.“ (Roman, 18 let, v SP od 12 let)* Problém s navázáním přátelských vztahů s vrstevníky přitom sám přisuzuje střídavé péči a tomu, že se v rámci její organizace mezi bydlišti rodičů střídal po týdnů. *„Ono je to těžký. Když jste na jednom místě vždycky jenom týden, pak tam týden nejedete, tak se s vámi v tom věku dvanácti let, nikdo moc bavit nechce.“ (Roman, 18 let, v SP od 12 let)*

Podobný problém měl i Matěj, který takovou situaci zažil po tom, co se do jiného bydliště odstěhovala jeho matka. Jak sám tvrdí, v týdnu, který tráví u matky nemá možnost vídat se ani s jinými kamarády kvůli špatnému dopravnímu spojení. *„Máma se nedávno přestěhovala do jiného města, takže tady zatím nikoho neznám. Právě když bydlela v tom starém bytě, tak tam jsem chodil ven s těma klukama ze třídy. Ale to už teď nejde, protože už by mi pak nejel autobus domů a máma pro mě nemůže každé den jezdit.“ (Matěj, 16 let, v SP od 6 let)* Nejvíce přátel má již od dětství v místě bydliště svých prarodičů, kde také po nějaký čas bydlela jeho matka. I když má další kamarády ve škole, se kterými se pravidelně vídá po škole *„No, po škole jdeme vždycky s kamarádama k cukrárně, tam chvíli jsme, než nám jede autobus a pak zase jedu autobusem domů.“*, přesto stále nejraději navštěvuje své prarodiče, u kterých často tráví celé víkendy, aby mohl být s kamarády. *„Děda bydlí ve vedlejší vesnici. Ale my jsme tam dřív s mámou taky chvíli bydleli a já k dědovi a k babičce jezdím už od malička, takže tam mám nejvíce kamarádů. Máme tam venku bunkry a tak. A taky jsem tam vždycky na silvestra.“ (Matěj, 16 let, v SP od 6 let)* Matěj si tedy uvědomuje, že právě kvůli organizaci střídavé péče není možné, aby vídal své kamarády denně. Na druhou stranu, rodiče mu vycházejí vstříc, a když si přeje trávit víkendy u prarodičů, nemají s tím problém. V těchto případech je tak jedna z podmínek zákona o svěřeni dítěte do střídavé péče, aby mezi bydlišti rodičů nebyla velká vzdálenost a dítě se mohlo stýkat se se stejným okruhem kamarádů (Křížková, Maříková, Vohlídalová 2012: 215), splněna jen napůl.

To, zda si dítě v místě nového bydliště rodiče, pokud se po rozvodu odstěhuje do jiného najde kamarády, hodně ovlivňuje jeho povaha. Tereza naznačuje, že to může ovlivnit také věk dítěte. „*Já už jsem byla v takovém věku, kdy pro mě navazování přátelství nebylo nějak problematický...*“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let) Toto tvrzení ovšem vyvrací Lucie, které v době rozvodu a přechodu na střídavou péči bylo už 15 let, přesto kvůli své introvertní povaze kamarády nenašla, ba ani nehledala. „*Já jsem nikdy nebyla taková ta holka obklopená spoustou kamarádek. Měla jsem jednu nejlepší kamarádku, která je nejlepší dodnes.*“ Na otázku, zda se v místě nového bydliště otce skamarádila s vrstevníky odpovídá stroze: „*Ne. Neměla jsem tu potřebu.*“ (Lucie, 20 let, v SP od 15 let) Tereza, která byla ve střídavé péči od čtrnácti let, a je velmi komunikativní povahy, neměla s navázáním nových přátelských vztahů sebemenší problém. „*No a časem jsem si našla i kamarády tam u mamky. Postupně jsem se, hlavně až pak v létě, seznámila s dětmi od sousedů, a když jsem zrovna u mamky byla, tak jsme chodili ven.*“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let)

Andrea má přátele převážně ve třídě, takže má možnost vidat se s nimi pravidelně ve škole. Vyjít si s nimi po škole nebo o víkendu ovšem bez problémů a řešení náhradní organizace mohla jen v týdnu, ve kterém pobývala u matky. Stejně jako u Matěje je pro ni v týdnu u otce problematické dojíždění. „*Tím jak jsem studovala osmiletý gympl, tak jsem vlastně byla už od páté třídy ve třídě s jednou partou lidí. Takže nejvíc přátel jsem měla mezi nima... U táty bych pak nestíhala autobus a nikdo tam odtud bohužel nebyl, takže tam jsem nemohla jít za kamarádama kdykoliv bych chtěla.*“ (Andrea, 24 let, v SP od 9 let) Z její výpovědi tedy vyplývá, že kdyby nebylo střídavé péče, měla by možnost vidat se s kamarády častěji. Petra je v podobné situaci, kamarády může bez organizačních změn vidat jen u otce. Její situace je pro ni o to jednodušší, že její přátelé jsou ochotni za ní dojíždět, i v týdnu, který tráví u matky, jak téměř dojatě vypráví „*Kamarádi to dost chápou, že jsem ve střídavé péči. Když to prostě jde, tak třeba i když jsem u mámy, a chci se vidět s holkama co bydlí tam, kde táta, tak se třeba stýkáme ve městě, kam všichni chodím do školy, nebo i za mnou přijedou k mámě. Je to náročnější na to to domluvit, tak už se domlouváme vždycky ten týden předem, kdy se uvidíme...*“ (Petra, 17 let, v SP od 10 let)

Z výpovědí participantů vyplývá, že střídavá péče nepředstavuje pro děti velkou překážku při udržování vztahů s přáteli. Je ovšem zapotřebí větší či menší míra flexibility a pochopení ze strany dětí i jejich kamarádů. Je tedy přirozené a nevyhnutelné, že ne všechny sociální vazby mají potenciál tyto překážky překonat a děti tak mohou část svých přátel a známých díky režimu střídavé péče ztratit.

4.5 „Život z kufru“ a „Bohaté Vánoce“

V podkapitole Dopady střídavé péče na život dětí, v teoretické části, jsem popsala, co by mohly považovat děti, které zažívají nebo zažily střídavou péči, za pozitiva a negativa tohoto uspořádání. Většina těchto teoretických předpokladů se během výzkumu potvrdila. To, že vztah rodiče s dítětem může negativně ovlivnit přítomnost nové partnerky či partnera rodiče, případně jeho nebo její další rodinní příslušníci, jsem objasnila již v podkapitole Vztahy s rodiči a dalšími rodinnými příslušníky. Není tak nutné zde toto téma dále rozvádět.

Dalším potvrzeným předpokladem je negativní pohled na neustálé stěhování mezi dvěma domácnostmi. Tento motiv se objevil ve většině rozhovorů. Děti to vnímají jako nutné zlo, které musí přetpět. Participanté také popisují, že si zavazadla, která převáželi od jednoho rodiče k druhému často museli zabalit sami, a to už v poměrně nízkém věku, ve kterém do režimu střídavé péče vstupovali. *„Ze začátku to cestování až tak hrozný nebylo. Nejhorší bylo vždycky si dopředu pořádně promyslet, co všechno si musím sebou zabalit, aby mi u toho druhýho rodiče nic nechybělo.“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let), „Nevýhoda je, že se musím pořád někam stěhovat. Pak jsem vždycky u mámy nebo u táty něco zapomněl a muselo se pro to pak jet, když je to třeba učebnice do školy. A to pak byli táta i máma naštvaní.“ (Matěj, 16 let, v SP od 6 let)* V případě Matěje, tak nejen, že si musel zavazadla zabalit sám, pokud si nějakou důležitou věc zapomněl zabalit, rodiče na něj byli naštvaní. Pokud takový režim začne dítěti již ve věku šesti let, musí se oproti dětem z úplných rodin, naučit mnohem dříve nést zodpovědnost za své věci a promýšlet dopředu, které by v daném týdnu mohl potřebovat. To může představovat pro mladší děti ve střídavé péči psychický tlak. Andrea tento způsob života nazvala „život z kufru“. *„Teda samozřejmě mě po čase už nebavilo žít v podstatě pořád z kufru. Neustále jsem*

měla sbalený kufr, abych u jednoho nezapomněla něco, co bych u toho druhého mohla potřebovat. Pak jsem došla až k tomu, že už mě nebavilo každou neděli vybalovat věci do skříní, takže jsem vždycky jen otevřela kufr, a postupně z něj přes týden brala, co jsem potřebovala.“ (Andrea, 24 let, v SP od 9 let)

Podobná situace panovala také u Romana: *„Takže jsem se každý týden v pátek po škole musel sbalit a putoval jsem do jiného bytu. Později mi skoro všechno nakoupili dvakrát, samozřejmě kromě takových věcí jako věci do školy a počítače a tak. Ale ze začátku bylo naprosto děsný, to balení každé tejdny.“ (Roman, 18 let, v SP od 12 let)* Roman tím potvrzuje i další předpoklad, a to ten, že střídavá péče je velmi nákladná. Pokud ji rodina provozuje po delší dobu, je téměř nevyhnutelné nakoupit určité věci dvakrát.

To, že neustálé balení a stěhování mezi domácnostmi je dětmi vnímáno nejen jako negativum, ale zároveň je to také nejvýraznější aspekt, pojící se se střídavou péčí, dokazuje také Petra. Při popisu toho, jak vypadá její běžný týden u obou rodičů ihned začíná hovořit o stěhování: *„Ve čtvrtek večer se sbalím, jdu do školy v pátek, táta si s přítelem mamky prohodí moje věci během dne, ty mi pak přivezou večer nebo odpoledne, když pro mě zajede do školy. A tam si zase všechno vybalím... Hrozně moc tašek si neustále vozím.“ (Petra, 17 let, v SP od 10 let)* Jak popisuje Petra, aby vše probíhalo hladce, zapojují se do organizace péče nejen rodiče, ale i nový partner matky. Opět se tedy ukazuje, že pro fungující střídavou péči je zapotřebí velká míra flexibility všech členů rodiny a také bezproblémová komunikace. Autoři se v naprosté většině případů vyjadřují ke komunikaci mezi rozvedeným rodičovským párem, případně mezi rodičem a dítětem. Jak je ale možné vidět, v praxi nastávají situace, ve kterých je potřeba aby spolu dokázali komunikovat také rodič dítěte a nový partner či partnerka rodiče. Pokud to totiž dokáží, může to samotnou organizaci velmi ulehčit oběma stranám.

Mezi pozitivy, které může střídavá péče přinášet bylo v teoretické části popsáno především to, že děti neztratí kontakt ani s jedním z rodičů. To se v empirické části také potvrdilo. Toto pozitivum se objevilo téměř ve všech výpovědích participantů. Andrea dokonce uvádí, že tato výhoda má tendenci předčít všechny nevýhody a problémy, které se se střídavou péčí pojí. *„A výhoda? Tak asi, že děti neztratí pouto ani s jedním z rodičů,*

to je velká výhoda. A řekla bych, že pokud na obou stranách funguje, tak je tohle výhoda, která předčí všechny nevýhody“ (Andrea, 24 let, v SP od 9 let) Matěj mimo jiné výhody, které vyjmenoval také uvádí: „Jo. A taky že je můžu vidět oba pořád.“ (Matěj, 16 let, v SP od 6 let) Přesto, že v úvodu rozhovoru uvedl, že měl pocit, že o tom, že bude po rozvodu ve střídavé péči rozhodli jeho rodiče bez něj, a toto tvrzení znělo poněkud ublíženě, nakonec Matěj sám uvádí, že je vlastně rád, že má každodenní kontakt s oběma rodiči. Podobně mluví i Tereza a přesto, že v její výpovědi je naznačené jisté „ale“, také vidí v tom, že neztratí každodenní kontakt pozitivum. „Na jednu stranu je to určitě dobrý v tom, že dítě neztratí kontakt ani s jedním z rodičů. Pořád má nějaký vztah s oběma, i když to vždycky nemusí být dobrý.“ (Tereza, 21 let, v SP od 14 let) Lucie do svého hodnocení střídavé péče promítla také vlastní zkušenosti a je tak znát, že má sama o svých vlastních rodičích vysoké mínění a považovala je při režimu střídavé péče za rozumné a schopné na všem se domluvit. „Pokud by i ostatní rodiče byli tak rozumní a schopní se domluvit, tak bych ji určitě doporučila. Dítě tak nepřijde ani o jednoho z rodičů, a to je podle mě skvělý.“ (Lucie, 20 let, v SP od 15 let)

Matěj, Petra a Sabina poukázali na další aspekt střídavé péče, který vychází z její organizace, a který oba považují za pozitivum. Díky tomu, že se přesouvají mezi dvěma domácnostmi, někdy nepravidelně, pokud je potřeba udělat v organizaci výjimku, může se stát, že v jednom týdnu získají kapesné hned dvakrát, což popisuje Matěj: „A kapesný taky občas dostanu dvakrát. Když třeba mám být u mámy, tak mi dá peníze, ale já pak třeba kvůli tréninku jedu k tátovi, tak ten mi pak dá taky.“ (Matěj, 16 let, v SP od 6 let) Již bylo popsáno, že střídavá péče je ekonomicky náročná, a děti, které jsou v ní vychovávány, tak díky tomu někdy mohou strádat. To ovšem není případ Vánoc, neboť Matěj, Petra i Sabina uvádí jako jednu z výhod a pozitiv tohoto režimu to, že mají bohatší Vánoce protože je tráví u každého rodiče zvlášť a každoročně je tak zažívají dvakrát. „Mám víc dárků, to je výhoda. Vánoce mám u mámy i u táty a u každého dárky.“ (Matěj, 16 let, v SP od 6 let), „No tak, dostávám víc dárků o Vánocích.“ (Petra, 17 let, v SP od 10 let), „Výhoda je, že na Vánoce si dám nejdřív večeři a dárky u taťky, a pak jdu ještě na druhou večeři k mamce. Takže tak mám víc jídla i dárků.“ (Sabina, 15 let, v SP od 5 let)

5 ZÁVĚR

V této práci jsem si dala za cíl zjistit, jaké byly nebo jsou dopady střídavé péče na každodenní život dětí, které si touto péčí v minulosti prošly, nebo právě prochází, se zaměřením na oblasti vztahů s rodiči, sociálních vazeb s přáteli a trávení volného času. Do terénu jsem vstupovala s předpokladem, že střídavá péče vždy přináší do života dítěte změnu a ovlivňuje tak jeho život ve všech aspektech. Tento předpoklad se ve výzkumu potvrdil, ne vždy, a ne ve všech oblastech však střídavá péče musí nutně přinášet změny, které by děti vnímaly problématicky.

Na počátku každého režimu střídavé péče stojí rozvod rodičovského páru a následné rozhodování o porozvodové péči o nezletilé děti. Již mnohokrát bylo v této práci upozorněno, že by hlavní roli měl hrát zájem a přání dítěte. Jak ale z výzkumu vyplynulo, je velmi složité zajistit, aby bylo přání dítěte ovlivněno jen jeho subjektivním názorem. Potíže mohou nastat, když si dítě vytvoří určitý názor na nátlak další osoby, často může být také ovlivněn nechtívá se stěhovat, či sourozenci nebo dalšími rodinnými příslušníky, kteří zde figurují jako další faktor při rozhodování.

V oblasti vztahů bylo zjištěno, že to není samotná střídavá péče a její organizace, která do nich nejčastěji zasahuje. Jsou to spíše další faktory, které se pojí spíše než se střídavou péčí, se samotným rozvodem. Mezi nejvýraznější z nich patří nové partnerky či noví partneři rodičů, popřípadě jejich další příbuzní. Tyto faktory však nemusí působit jen negativně, ve výzkumu byly popsány také případy, kdy se takový faktor projevil jako pozitivní korelát ve vztahu rodiče s dítětem. Tyto vztahy může ovlivnit také povaha vztahu mezi rozvedeným rodičovským párem. Pokud je schopen spolu bez problémů komunikovat a domlouvat se tak na úpravách režimu, tak aby to vyhovovalo dítěti, cítí dítě větší stabilitu a je tak pravděpodobné, že pro něj střídavá péče nebude představovat takovou zátěž, jako kdyby mezi rodiči panovaly vyhrocené, konfliktní vztahy.

U trávení volného času ve střídavé péči, převládaly různorodé zkušenosti. Znovu do této oblasti vstupovaly i další faktory a sféry. Nejvýznamnější roli zde hrála úroveň komunikace mezi rozvedeným rodičovským párem a ochota se na podrobnostech organizace střídavé péče dohodnout, popřípadě se v zájmu dítěte dohodnout na změně tak, aby dítě mohlo dále vykonávat svoji oblíbenou aktivitu. Pozitivně i negativně tuto

oblast může ovlivnit přítomnost nebo naopak nepřítomnost přátel, a znovu také věk. K podobným zjištěním došlo také u sociálních vazeb s přáteli, kde hraje největší roli flexibilita a pochopení. V této oblasti ovšem nejen na straně rodičů a dětí, ale také samotných kamarádů dětí, které musí akceptovat uspořádání, ve kterém děti žijí.

To, jak střídavá péče dětem ovlivňuje každodenní život, si nejvíce uvědomují při neustálém stěhování mezi domácnostmi. Jejich život se tak stává životem v pohybu. Participantů navíc uvedli, že už ve velmi útlém věku byli nuceni si své věci balit sami, což je vedlo k nutnosti promýšlet, co budou další týden potřebovat a uvažovat nad tím, jestli něco nezapomněli. To na ně uvalilo zodpovědnost, se kterou se děti v nukleárních rodinách většinou nemusí vyrovnávat. Tato zodpovědnost pak může být důvodem psychického tlaku, který je na ně vyvíjen.

Z tohoto stručného shrnutí zjištění, ke kterým jsem v rámci výzkumu dospěla jednoznačně vyplývá, že alfou a omegou střídavé péče je komunikace. Ať už mezi rozvedeným rodičovským párem, mezi rodiči a dětmi a nebo také mezi rodiči a novými partnery bývalých partnerů. Pokud je komunikace na vysoké, bezproblémové úrovni, dá se očekávat, že střídavá péče nebude pro dítě představovat velkou psychickou zátěž a zásah do jeho vztahů, sociálních vazeb s přáteli, ani do trávení jeho volného času. Pokud komunikace funguje, je pravděpodobné, že dítě bude s tímto porozvodovým uspořádáním spokojené.

Jak už bylo v této práci několikrát zmíněno, střídavá péče je jedním z porozvodových uspořádání péče o děti, které v České republice prozatím není příliš zastoupeno, i když jeho obliba postupně roste. Je tedy dost možné, že za pár desítek let, budou počty dětí svěřených do výhradní péče matky a do střídavé péče obou rodičů, vyrovnané. Myslím, že je tedy velmi důležité co nejvíce, a z co nejrůznějších perspektiv zkoumat, co tato péče dětem přináší a bere. Za šokující považuji situaci v dnešní době, kdy je do střídavé péče svěřováno přes tisíc dětí ročně, přesto v českém prostředí neexistuje dostatečné množství studií, které by ukazovaly důsledky tohoto uspořádání, na což ve svých pracích poukazují i Dudová a Dudová (Dudová, Dudová 2007: 75) a Vohlídalová (Vohlídalová 2014: 30). To považuji za problém, kterému by měla být věnována velká pozornost.

Výzkum, který jsem v rámci této bakalářské práce uskutečnila má několik omezení. Prvním problémem, který výzkum limituje je věkové omezení, ke kterému bylo nutné se v jeho průběhu uchýlit. Díky tomu ve výzkumu neparticipovaly žádné děti mladší patnácti let, které právě střídavou péčí prožívají. Perspektiva dospívajících mladistvých ve střídavé péči, ze které vycházím, tak může být od perspektivy mladších dětí diametrálně odlišná. Zároveň čtyři ze sedmi participantů prožili střídavou péči v minulosti a na zkušenosti s ní tedy jen vzpomínají. Je zde tak riziko, že jejich vzpomínky jsou časem zkreslené a po určité době je hodnotí a popisují odlišně, než by je popisovali v době, kdy stěhování mezi domácnostmi stále absolvovali. Problematickým prvkem by se ve výzkumu také mohl jevit počet participantů. Je otázkou, zda lze tento sedmičlenný výzkumný vzorek považovat za reprezentativní. Je možné, že s uskutečněním rozhovoru s dalšími dětmi, které zažily nebo zažívají střídavou péči, by se zjištění mohla ubírat jiným směrem.

6 SEZNAM LITERATURY

Ahrons, C. R. (2007). Family ties after divorce: long term implications for children. *Family Process* 46, s. 53 – 65.

Bartošová, M., a Slepíčková, L. (2009). Složené rodiny a perspektiva dětských aktérů: nové tematické a metodologické přístupy ve výzkumu rodin po rozvodu. *Sociální studia* 4, s. 73 – 90.

Cechl, P. (2015). Rozvodů přibývá, patříme k evropským rekordmanům. *Týden.cz*. 21. 7. 2015 (http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/rozvodu-pribyva-patrim-k-evropskym-rekordmanum_349759.html, 6. 4. 2017).

Český statistický úřad (2016). *Úhrnná rozvodovost v letech 1950 – 2015* (<https://www.czso.cz/csu/czso/uhrnna-rozvodovost-v-letech-1950-2015>, 21. 2. 2017).

De Singly, F. (1999). Sociologie současné rodiny (Praha: Portál).

Donnelly, D. Finkelhor, D. (1992). Does equality in custody arrangement improve the parent - child relationship? *Journal of Marriage and the Family* 54 (4), s. 837 – 845.

Dudová, R. (2008). Otcovství po rozchodu rodičovského páru (Praha: Sociologický ústav AV ČR).

Dudová, R. Dudová, T. (2007). Porozvodové rodičovství v české legislativě. In: Sociologické studie 07/7 (Praha: Sociologický ústav AV ČR).

Fučík, P. (2013). Rozvod a změny reprodukčních strategií (Brno: Masarykova univerzita).

Hastrmanová, Š. (2007). Pohled expertů – co říkají advokáti, soudci a soudní znalci o problematice porozvodového rodičovství. In: Sociologické studie 07/7 (Praha: Sociologický ústav AV ČR).

Hubatková, B., Kreidl, M., Štípková, M., Rabušic, L. (2012). Vliv rozvodu na vzdělanostní šance dětí. In: Hasmanová Marhánková, J., Kreidl, M. Proměny partnerství. Životní dráhy a partnerství v české společnosti (Praha: Sociologické nakladatelství).

Juby, H., Le Bourdais, C., Marcil-Gratton, N. (2005). Sharing Roles, Sharing Custody? Couples' and Children's Living Characteristics at Separation Arrangements. *Journal of Marriage and Family* 67 (1), s. 157 - 162.

Kačerová, E. (2013). Obrat v rozvodech. *Statistika a my* (<http://www.statistikaamy.cz/2014/02/obrat-v-rozvodech/>, 21. 2. 2017).

Křížková, A. Maříková, H. Vohlídalová, M. (2012). Živitelé a živitelky (Praha: Sociologické nakladatelství).

Ministerstvo spravedlnosti (2014). *Statistický přehled soudních agend, Druhá část, rok 2014*. (<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>, 5. 1. 2017).

Ministerstvo spravedlnosti (2010). *Statistický přehled soudních agend, Druhá část, rok 2010*. (<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>, 5. 1. 2017).

Němečková, A. (2009). Rozvody v České republice v letech 1991 – 2006 aneb co lze najít v Hlášení o rozvodu (2. pokračování). *Demografie* 51 (2), s.143 - 151.

Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb., *Nový občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů.

Pakosta, P. (2012). Vliv věkové a vzdělanostní homogamie a sňatkového věku na stabilitu prvního manželství. *Data a výzkum – SDA Info* 6 (1), s. 51 – 75.

Šťastná, A. (2006). Rozvod a děti: vliv rozvodu rodičů na životní dráhu dětí. In: Hamplová, D., Šalamounová, P., Šamanová, G. (eds). *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy* (Praha: Sociologický ústav AV ČR).

Ústavní soud Brno (2016). *Ne vždy je střídavá péče v nejlepším zájmu dítěte*. (<http://www.usoud.cz/aktualne/ne-vzdy-je-stridava-pece-v-nejlepsim-zajmu-ditete/>, 5.2.2017).

Ústavní soud Brno (2015). *Střídavá péče a kvalita komunikace mezi rodiči*. (<http://www.usoud.cz/aktualne/stridava-pece-a-kvalita-komunikace-mezi-rodici-1/>, 5.2.2017).

Vohlídalová, M. (2014). Jeho a její pohled: Střídavá péče z perspektivy matek a otců.

Gender, rovné příležitosti, výzkum 15 (1), s. 29 - 40.

Vavroň, J. (2011). Češi chtějí manželství na celý život, každé druhé však končí rozvodem. *Novinky.cz*. 27.12.2011 (<https://www.novinky.cz/domaci/254518-cesi-chteji-manzelstvi-na-cely-zivot-kazde-druhe-vsak-konci-rozvodem.html>, 6. 4. 2017).

Wade, A., Smart, C. As Fair as it can be? Childhood After Divorce. In Jensen, A. M., McKee, L. (eds). *Children and the Changing Family. Between Transformation and Negotiation* (London: RoutledgeFalmer, 2003).

7 RESUMÉ

Joint custody is one of after-divorce possibilities of under-age child or children care. What is meant is that the child lives for a certain amount of time with each of the parents. The main goal of this bachelor's thesis is to find out what the influence of joint custody is on a day to day life of the children using qualitative method of research. The focus will be on relationships with parents, social bonds with friends and spending free time.

The method for data collection was semi-structured interview. Seven participants have been interviewed, who have been elected based on the "snowball" method. Two criteria have been set for this election. The first was age limit which was set to the age of fifteen. The second criterion was the time spent in joint custody. The individuals interviewed had to spend a least 6 months in joint custody. The data collected have been analyzed using thematic analysis in program MAXQDA and also by a method "paper scissors".

When joint custody is concerned the main thing should be the interest and wishes of the child. However, as the research results have shown it is very difficult to ensure the child's wish to be influenced by nothing but his own subjective judgment. A pressure from another person or the reluctance to move may play a significant role. It has been discovered that when relationships are concerned it is not the joint custody and its organization itself that interferes the most but other factors. Among the most significant ones are new partners of a parent or their other relatives as well as communication between the divorced parental couple. When spending free time, the most significant role was the level of communication between the divorced parental couple and their willingness to agree on the terms of joint custody in detail so that the child could still continue doing his favorite activity. Very similar discoveries have been also made with social bonds with friends where understanding and flexibility are very important. In this area however not only on the side of parents and children but also on the side of children's friends who need to accept the living arrangements the children are now living in. How joint custody influences their daily lives the children realize the most when they have to move between to different households. Their lives thus are always on the move.